

V návaznosti na slavný článek Susan Moller Okin „Is multiculturalism bad for women?“ (Pp. 7–24 in S. M. Okin, Joshua Cohen, Matthew Howard, Martha C. Nussbaum (eds.). *Is multiculturalism bad for women?* Princeton, N.J.: Princeton University Press 1999) upozornila na nebezpečí, které může pro ženy jednotlivých etnických i jiných skupin znamenat multikulturalismus se svým důrazem na práva sebeidentifikace skupin. Připomněla příspěvek Anne Phillips na stejné téma, v němž autorka kritizovala S. M. Okin za přehnaný důraz na kulturní dimenzi i za pasivní roli, do které ženy jako oběti staví. Line Nyhagen Predelli se ale především věnovala náboženství a jeho vztahu ke genderovanému občanství. Vzhledem ke garantovanému právu na víru a institucionalizované podobě víry se náboženství ocitá ve státem kontrolovatelné i nekontrolovatelné sféře. Přednášející podtrhla nutnost vždy se zabývat kvalitativními aspekty určité víry, neboť univerzalistické, zobecňující návody v konkrétních případech nefungují právě pro nezohlednění konkrétního kontextu.

Tone Hellesund svůj příspěvek nazvala „Difference, Diversity, Deviance“ a zaměřila se na roli, kterou výzkumnice a výzkumníci hrají při de/konstrukci minorit, otázkou pro ni také je, zda musíme vždy nabídnout celkový obrázek o rozmanitosti zkoumané minority. Za příklady si zvolila vývoj diskurzu o homosexualitě v norském parlamentu, kde se debata posunula od „deviace a nemoci“ k „vrozené dispozici“ (dále zatím ne). Druhým příkladem byla feministická organizace „Starých panen“ zaměřující se na možnosti vzdělání a práce pro svobodné ženy. V době vzniku nebyla neprovdaná žena za ženu považována, proto hnutí nutně pobuřovalo.

Poslední přednášku v rámci celého kurzu přednesla Hana Havelková z Katedry genderových studií Fakulty humanitních studií na Univerzitě Karlově v Praze, tématem dne byla nová Evropa. Věnovala ji, vzhledem k loňskému výročí, významu

roku 1968, zaměřila se ovšem na komparaci postavení žen v tehdejší československé a současné české společnosti. V mezinárodním kontextu kurzu poukázala na období po roce 1948 a po roce 1968, kdy stát aktivně potlačil ženské spolky a oficiálně fungoval pouze Svaz žen, jehož dokumenty byly paralelní s dokumenty Komunistické strany. Hana Havelková připomněla neoficiální debaty, které probíhaly v časopisu *Vlasta*, i jistý protifeministický náboj disentu, spatřovaný v jeho pozitivním vztahu k „buržoazním hodnotám“. Cílem příspěvku bylo seznámit s tuzemskou minulostí zahraniční účastnice kurzu.

Jako absolventka několika doktorandských kurzů a konferencí mohu tvrdit, že díky efektivní organizaci a funkčnímu rozdělení do skupin byl kurz vysoce přínosný a opravdu splnil své cíle, tedy posunout výzkumnou činnost účastnic a seznámit je se soudobým stavem poznání v oblasti genderovaného občanství na evropské úrovni.

Blanka Nyklová

Mají se české (a slovenské) sociální vědy zabývat sexualitou?

Nad konferencí Sexuality II
Nitra, 30. září a 1. října 2008

Sociologické zkoumání lidské sexuality se potýká s mnoha překážkami, které je činí poměrně složitým. Je to oblast, která je na jednu stranu tabuizovaná, na straně druhé je v běžné interakci či v médiích často tématem komunikace. Všichni (nebo lépe řečeno významná většina z nás) sexuálně žijeme a své sexuality si jsme do určité míry vědomi. Přesto, nebo právě proto je tato oblast, především její „prázdná místa“, o kterých se jakoby nemluví, opředena řadou laických mýtů. Vědeckému bádání, pokud se odváží překročit tuto hranici zakázaného, netematizovaného či něčeho vlastně běžného, co zná/má/dělá každý, vstupuje do cesty překážka větší: kolonizace tématu medi-

cínskými, biologickými a psychologickými vědami, interpretacemi a diskurzy. V této oblasti, snad více než v jakékoliv jiné, dochází ke střetu biologických a sociálních paradigmat. A protože biologie a medicína (a před nimi ještě náboženství) byly u tohoto tématu jako první, protože pracují s „objektivními“ fakty a (na rozdíl od sociálních věd) jsou schopny generovat na první pohled jednoznačná a důvěryhodná (autoritou exaktní vědy opatřená) vysvětlení, pronikly i do obecného povědomí a mýtů o této oblasti.

Chceme-li tedy jako sociální vědci a vědkyně vstoupit do oblasti lidské sexuality, jsme často konfrontováni s terminologickým zmatením, sexuologické (psychologické a medicínské) termíny mnohdy nevyhovují našim potřebám vyjádřit a zachytit různé jevy a procesy. Vedle toho také vstupujeme běžným lidem do oblasti, která není lehce komunikovatelná a zároveň není otevřena zpochybňování či jiné než biologicky či medicínsky (de)formované interpretaci. Jak se snažil dokázat Michel Foucault ve svých *Dějínách sexuality (Dějiny sexuality I: Víle k vědě)*. Praha: Herrmann & synové 1999), lidská sexualita je prošpikovávána různými úrovněmi politik, které na ni a její chápání a uchopování vytvářejí významné mocenské tlaky a tuto oblast disciplinují. A jak prokazuje např. Thomas Laqueur ve své historické analýze (*Making Sex: Body and Gender from Greeks to Freud*. Cambridge: Harvard University Press 1999), jsou tyto mocenské diskurzy o sexualitě, především jejich medicínská (ale i biologická, psychologická či genetická) předurčenost a jednoznačnost významně historicky (a) sociálně konstruované. Je proto více než nutné, aby se sociální vědy touto oblastí zabývaly a pokusily se, nezatíženy biologickými interpretacemi, o vlastní bádání.

Rámec takovému bádání v Česku (ale i na Slovensku) poskytují především do značné míry již etablovaná genderová studia (vyučují se konkrétně na FSS MU v Brně

a FHS UK v Praze), která se díky osobní aktivitě vědkyň a vědců (roztroušených ale i v jiných místech a oborech – FSV UK v Praze, ŽSF a PF JČU v Českých Budějovicích či FF UP v Olomouci) dílčími tématy z oblasti Sexuality Studies, Queer Studies či GLBTI (Gay, Lesbian, Bisexual, Transsexual a Intersexual) Studies např. ve své výuce zabývají a tematizují je. Přesto, bohužel, nelze hovořit o koncepčním vzdělávání či výzkumu v oblasti sexualit v sociálních vědách (skutečně sexualit – záměrně zde uvádím plurál, jelikož se běžně používá v zahraniční literatuře, a upozorňuje tak na variabilitu sexuálních projevů, chování, cítění, identit a komunit).

Vhodnou platformou pro vědecké setkávání, výměnu a diskusi teoretických konceptů i výzkumných poznatků v této oblasti by mohla být společná konference. Již druhý rok se takovou snaží být konference „Sexuality“ pořádaná (především Katedrou aplikované etiky a konkrétně PhDr. Dagmar Markovou, Ph.D.) Filozofickou fakultou Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre na Slovensku. Její druhý ročník – tentokrát s mezinárodní účastí – se v Nitre konal 30. září a 1. října 2008. Asi symptomaticky, jak jsem načrtl výše, i zde bylo však patrné to – jak v tématech příspěvků a jejich paradigmatickém uchopení, tak ve složení organizujících institucí –, že tématem sexualit se v Česku a na Slovensku stále nelze zabývat jen z čistě sociálněvědního úhlu pohledu, vycházejíce z feministické a genderové kritiky, sociálního konstruktivismu, příp. dekonstruktivismu. Zdá se ale, že si za to mohou sociální vědy do jisté míry samy, jelikož z FHS UK v Praze, kde se vyučují kurzy o sexualitě a queer teoriích, nepřišel/a jediný/a studující či vyučující, z brněnské FSS MU jen jeden zástupce. Přítomnost vědců a vědkyň z oblasti sexuologie či psychologie, vedle věd sociálních (sociologie, ale také pedagogiky či uměnověd) sice přispívá k rozmanitosti a interdisciplinaritě konference, často ale zneumožňuje hlubokou a fundovanou diskusi

a výměnu názorů kvůli střetu a neslučitelnosti biologického a sociálního (notně genderově senzitivního) úhlu pohledu.

Ostatně toto vystihl ve své úvodní řeči i doc. Gabriel Bianchi ze spoluorganizujícího Kabinetu výzkumu sociální a biologické komunikace Slovenské akademie věd, který hovořil o srážce tradičního a moderního paradigmatu, tematizoval to, že oblast sexualit je politikum a že výzkumný zájem o ni často vyžaduje od výzkumníka či výzkumnice osobní statečnost. Přesto druhý ročník konference přinesl několik zajímavých příspěvků, čímž ukázal svůj potenciál pro sociálněvědní zkoumání v oblasti sexualit. Obohacující pro tuto konferenci (vzhledem k absenci předních českých sociálních vědců a vědkyň) byla zahraniční účast ze sedmi zemí včetně Polska, Ruska, balkánských zemí, také ale Indie či Skotska. Především zahraniční příspěvky vycházely z nesexuologického myšlenkového zázemí a pracovaly se sociologickými, genderovými nebo queer koncepty a teoriemi. S hlavními referáty vystoupili: prof. Aleksandar Šulhofer, sociolog a psychoterapeut z univerzity v Záhřebu, zároveň také člen amerického Kinsey institutu, jehož příspěvek představoval kvantitativní studie postojů a konzumace pornografie mladými Chorvaty a Chorvatkami; prof. Anna Temkina z Evropské univerzity v St. Petěrburgu představila velice zajímavé výsledky kvalitativních sond a analýzy historických dat z oblasti sexuálního chování (potraty, antikoncepce, mateřství a ne/využívání vlastní feminity jako nástroje) ruských žen od 40. let 20. stol. do současnosti, v nichž je možné najít zajímavé paralely s českou situací a zkušeností jak z dob socialismu, tak i z období transformace poté; a Mike Sutherland z University of Aberdeen přenesl příspěvek o problematice gay, lesbické, bisexuální a transsexuální mládeže v dětských pečovatelských domech ve Skotsku. Jeho příspěvek se zabýval oblastí, která, jak ukázaly pozdější příspěvky o sexuální výchově na českých a slovenských školách, je

(ovšem nejen) v naší pedagogické praxi zásadně opomíjena. Se zajímavým zahraničním příspěvkem přišel také Slovinec Iztok Šori z katedry sociologie lublaňské univerzity, který představil svůj kvalitativní výzkum konzumentů prostituce.

Ze slovenských a českých příspěvků byly ty nejzajímavější od spoluorganizátorů/ek konference z Kabinetu výzkumu sociální a biologické komunikace SAV, ti a ty představili/y několik výsledků svého výzkumu rodičovských a work-life-balance strategií zaměstnankyň a zaměstnanců reprodukčních sanatorií na Slovensku, kde tematizovali i oblast sexuálního obtěžování (sester doktorky) na pracovišti. Kabinet sociální a biologické komunikace Slovenské akademie věd také představil dotazování, které ve spolupráci s Dagmar Markovou z FF UKF v Nitre provedli mezi mladými lidmi, u nichž zkoumali jejich sexuální strategie a chování. Nový pohled na sexualitu, především nabouráním (zdánlivé) biologické danosti a dichotomie lidského těla, se pokusil vzbudit Martin Fafejta z Palackého univerzity v Olomouci tematizací intersexuality a intersexuálních lidí. Lukáš Sedláček z FSS Masarykovy univerzity v Brně věnující se problematice asexuálů/ek pak otevřel u nás dosti neznámou oblast sexuality, která především v běžném životě dosti symbolicky sexualizovaném může působit značně kontroverzní a způsobovat silné mocenské tlaky. U těchto lidí je možné upozorovat paralely vytváření komunity, jak se dělo dříve u homosexuálů – tajná znamení a signály, utajené seskupování atp.

Na konferenci zazněly skoro dvě desítky příspěvků různé kvality, tematického zaměření, metodologie i, jak jsem zmínil v úvodu textu, různého výchozího vědeckého paradigmatu. Přesto byla atmosféra velice přátelská a poznatky zajímavé. Stejně jako u prvního ročníku konference budou všechny příspěvky z ročníku druhého dostupné v elektronické podobě na CD ve formě sborníku. A také, jak jsem naznačil již výše, konference i díky své nové dimen-

zi (mezinárodní účast) prokázala, že sociálněvědní platforma pro setkávání odborníků a odbornic, kteří se zabývají studiem sexualit, je potřebná a stále chybí. Jednotliví vědci a vědkyně, doktorandi a doktorandky roztroušení/é po různých oborech a pracovištích jak v Česku, tak na Slovensku se dílčími tématy oblasti sexualit teoreticky, ale i výzkumně zabývají, vznikají nové a původní poznatky, o kterých by bylo dobré vědět, které by bylo zajímavé a potřebné diskutovat, na kterých by bylo možné spolupracovat či by na ně bylo možné dále navázat a rozvíjet je. Konference v Nitře, jejíž další ročník je plánovaný na konec září 2009, tento potenciál má.

Zdeněk Sloboda

Diverzita rodin, přístupů k nim a rodinných politik

Vídeň, 12.–14. června 2008

Třetí evropský kongres „vědy o rodině“ zaměřený na rozmanitost evropské rodiny (Vielfalt der europäischen Familie) se konal ve dnech 12.–14. června 2008 na Universität Wien. Byl rozčleněn na hlavní dopolední blok a odpolední sekce kopírující dopolední témata, která byla čtyři: „Podoby rodiny“, „Genderové role v rodině“, „Globalizace a výzvy pro rodinu“, „Rozvoj a dynamika rodiny v Evropě“. Samostatnou část tvořila večerní debata „Věda o rodině – Jaké jsou její výzvy pro politiku, ekonomiku a vědu?“.

Celý kongres byl zaměřen na dopady modernizačních procesů na podobu či spíše podoby současné „evropské rodiny“, které nejsou jednoznačné a různé její typy je možné dokonce považovat za kontradiktorní. Zatímco na jedné straně můžeme zaznamenat divergenci – jak faktických podob a forem rodiny v evropském prostoru, tak i jejích teoretických konceptů –, na straně druhé můžeme evidovat rovněž konvergenci, a to v demografickém vývoji i v legis-

lativě týkající se rodiny. Cílem kongresu bylo vyvolat co nejširší odbornou diskusi nad ožehavými otázkami vážícími se k současnosti i budoucnosti rodiny v kontextu „stárnutí“ Evropy a k naléhavé potřebě péče o závislé členy rodiny při souběžně uplatňovaném požadavku zabezpečení ekonomického rozvoje a zajištění konkurenceschopnosti evropského společenství v rámci celosvětové ekonomiky.

Protože tematika týkající se rodiny představuje interdisciplinární pole bádání, byla zde zastoupena odborná veřejnost z různých vědních disciplín, z různých oblastí vědy, výzkumu, ale i praxe, a to z Evropy i ze zámoří.

Jednotlivé příspěvky v dopoledním bloku prvního dne „Podoby rodiny“ se zaměřovaly na možnou diverzitu podob rodin, které variiují v rodinném uspořádání a normách týkajících se tohoto uspořádání, ve vzorcích jednání uvnitř rodin i podmínkách, které rodiny ke své existenci mají. Jak ve svém příspěvku „Questions about the Contemporary Family in Europe“ upozornila socioložka Martine Segalen, rozmanitost rodin a podmínek, v nichž fungují, musí být brána v úvahu při tvorbě politik EU cílených na rodinu v rámci tohoto společenství. Směrování evropské rodinné politiky by se pak mělo kriticky vyrovnat s mýtem „tradiční rodiny“, který je v kontrastu ke zmíněné variabilitě. Také Siegelinde Rosenberger z Univerzity ve Vídni podtrhla, že koncepty rodiny diskutované v rámci EU jsou nedostatečné, resp. nejsou v souladu s realitou. Zatímco mobilní, flexibilní a individualizovaná společnost generuje pluralitu forem rodinného života, rodinné politiky se zdají být postaveny na tzv. „imaginární rodině“. Tento zjednodušený koncept popírá heterogenitu rodiny (např. z hlediska národnostního, genderového apod.) a předpokládá určitou normativitu. Tento způsob uvažování vede podle Rosenberger k tvorbě nedostatečných politických koncepcí týkajících se rodin, které opomíjejí často například dvouná-